

Imatges de Fraga i des de Fraga. El territori de la Franja de Ponent, amb zones seriosament amenaçades per l'envelliment i la despoblació, se sent "com un decorat" que s'utilitza segons convingui. Són cosa de 50.000 habitants, dividits i subsumits en tres circumscripcions electorals diferents: la seva veu poc compta, a l'hora de les votacions.

NÚRIA CADENES

“És cansat de viure-ho, això”. Marta Canales és de Fraga, i parla amb un somriure, de vegades amb un deix amarg. Res no li ve de nou: néixer en aquesta terra aspra deu endurir la pell. Però somriu. Per conjunció o coincidència, la Franja de Ponent ha ocupat, darrerament, alguns titulars de premsa. Portades, fins i tot. Informatius de ràdio i televisió. Amb la perspectiva de la propera tramitació del projecte de nou Estatut –aragonès, que aquesta és la comunitat autònoma on som ara situats– i sabent com sabem –perquè ho sabem, oi?– que el text ni tan sols no esmentarà el nom de cap altra llengua que no sigui el castellà, és possible que algú pensi que aquest escàndol sigui la clau del renou mediàtic. Però no. L'agitació que fa de la Franja notícia col·lateral prové de l'Aragó, dels cops de pit ofesos i convenientment

airejats pel soroll mediàtic. I, així, entretinguts en els suposats greuges dels antics companys de corona, oblidem els drets de la nostra llengua. I de la gent que la parla.

Aquí, però, a Fraga, la qüestió es fa intensa. Carme Mesalles, assessora del Centre de Professorat i Recursos del Baix Cinca, apunta de seguida, si se li pregunta per la reforma estatutària, la qüestió clau: “El català és una realitat que amaguen”. I Marta Canales, responsable d'Acció Cultural del País Valencià - Franja de Ponent, rebla el clau: “Només es refereixen a ‘modalitats lingüístiques’, així en genèric. En cap moment se cita quines són. Dc què parlen? No se sap. És el buit còsmic”. Reforma estatutària? Josep San Martín, professor de secundària a Fraga i president de l'Ateneu del Baix Cinca, resumeix en què queda en la proposta estatutària el famós Article 8 –sobre “*Lenguas y modalidades lingüísticas propias*”–: “Queda igual: igual de malament que estava”.

Desemparança. Ja fa temps, molt de temps, que s'espera la regularització de la situació del català a la Franja de Ponent, l'arribada d'una promesa llei de llengües que ja ha tingut tres esborranys i cap concreció: “Sempre diuen que ara sí que ve, que a partir d'ara... Però no ho han fet, ni quan tenien la majoria. I vint-i-tres anys són molts anys d'esperar”, recorda Carme Mesalles. El català, per tant, a la Franja, legalment, no existeix. Encara que sigui la llengua que parla el 95% de la població.

No hi ha cooficialitat, no se'n regula l'ús, res. La situació a l'ensenyament és paradigmàtica de les conseqüències d'aquesta desemparança legal: la llengua vehicular hi és sempre el castellà i el català esdevé... voluntari. Dues hores setmanals i encara. De vegades, una. Mesalles mostra dades: tot i les dificultats, un 84% d'alumnes de la Franja opten pel català (xifra que voreja el 100% segons les zones): “O sigui que, de demanda social, n'hi ha. I de voluntat, també”.

Però aquest esforç no es reflecteix en l'atenció que reben de Saragossa: diàriament han d'encarar tot tipus d'irregularitats (poblacions on es fa català curs sí, curs no; equips directius que decideixen que la nota no compti en la mitjana de la selectivitat i un llarg etcètera de possibilitats). San Martín apunta, per exemple: "Tot just fa tres anys que als instituts hi ha departament de català. I encara: de fet, és *'departamento de lenguas vernáculos'* o *'autòctonas'*: no porta el nom! Però és que abans ni hi era: estaven dins d'extraescolars, els professors de català!" I Marta Canales repeteix somriure: "Sí, amb el ping-pong".

Una altra –significativa– "curiositat" l'aporta Carme Mesalles: "Ara fa cinc anys hi havia una unitat de llengües al Govern d'Aragó, que es cuidava una mica dels seminaris de català i aragonès, però fa tres anys va desaparèixer i vam passar a... la 'Unitat de llengües estrangeres'". Quina sensació queda, de tot plegat? "La d'aborigen australià".

Els oblidats. Si fas números t'adones de com pot ser de complicat fer pressió, des d'aquesta Franja: 50.000 habitants no pesen gaire, electoralment parlant. I menys quan queden dividits en tres províncies i diluïts dins d'elles a l'hora de votar. Se senten com "un decorat": "Utilitzar-lo i poca cosa més se'n fa, d'aquest territori. L'únic que els preocupa és quedar bé a Saragossa. I allà, mira si han tingut anys per explicar-los les coses. Per què no ho han fet?". Josep San Martín recorda les declaracions de l'actual president d'Aragó: "Diu que se sent menystingut? Com es pensa que ens sentim nosaltres, quan el marc polític d'Aragó ens nega el reconeixement oficial de la llengua que parlem? Això sí que és un autèntic menyspreu!".

Històricament, la Franja de Ponent no s'ha vertebrat com a tal, sinó des de l'horitzontalitat, amb les terres homòlogues del Principat de Catalunya, siguin les de Lleida o les de Gandesa. Josep Antoni Chauvell, alcalde del Campell, especifica aquesta horitzon-

talitat des de la seva comarca de la Llitera: "Tenim el comerç tot orientat a Lleida. Tota la nostra producció de fruita s'exporta a través de Catalunya, amb la cooperativa Grup Actel on estem integrats nosaltres i els del Torricó, d'Albelda, de Tamarit... Les cases de pinso per a la ramaderia, una activitat que té molta importància a la zona, són pràcticament totes del Principat". L'enumeració de relacions para especial esment a la qüestió hospitalària: "Anem a Lleida. I que no ens ho toquen! En el seu temps hi va haver una mica de polèmica, però els alcaldes i regidors de la zona vam reclamar llibertat d'elecció. Ens va molt bé, Lleida, per les relacions fraternals de tota la vida, pel costum d'haver-hi anat sempre i per la facilitat d'accés: hi som de seguida".

Les relacions verticals, vistes des del mapa estant, "s'han creat –explica Carme Mesalles– en veure't entre dues autonomies: una que et descuida i l'altra que li dius eh, no ens oblideu". Perquè si la deixadesa envers els interessos de la Franja és explícita pel que fa a l'Aragó, tampoc de l'altra banda no s'ha demostrat interès. San Martín puntualitza: "També s'ha de dir que

des del Principat s'ha sigut excessivament políticament correctes. I llavors, els uns perquè no volen i els altres perquè no diguen... no ens ajuda ningú". El diàleg s'aviva. I apunta Carme acte seguit, amb certa ironia: "Molts camins es parla més de l'Alguer que de nosaltres, que som cinquanta mil catalanoparlants. Potser és que no se'ns considera prou exòtics...".

Els béns. "Mira això de l'Opus Dei", deixa anar una dona en una botiga, a Fraga. Les altres riuen i poca cosa més se'n treu. Es clar que el coneixen, "el conflicte dels béns": la ràdio en va plena. Per a elles, però, tot ve de l'Escrivà de Balaguer, que va néixer a Barbastre i va fundar-hi a prop "allò de Torreciudad". La teoria és clara: es reforça un bisbat que estava de capa caiguda, s'amplia amb Montsó (l'any 1995, es va crear la diòcesi de Barbastre-Montsó) i després amb part de Lleida, "i ara el volen omplir de patrimoni". Per això –i perquè el bisbe Malla "ho va fer molt malament"–, diuen, no hi va haver manera que Lleida s'aclarís amb Roma: perquè "allà l'Opus mana molt".

És clar que també hi ha qui repetirà, literalment, que "els catalans es volen apoderar de tot" i que han de "tomar" –en la terminologia dels mitjans de comunicació aragonesos– "els béns": la campanya és intensa, es posen moltes ambivalències en joc. De pràcticament no conèixer l'existència d'aquestes obres a fer-ne bandera a cop de tòpic, hi ha hagut un pas fàcil de provocar. No s'ha d'oblidar el joc identitari que es teixeix en aquesta zona: Marta Canales repeteix una frase sentida mil vegades: "'Jo parlo català'... i, automàticament, 'però sóc aragonès'. Fixa't que és 'però', no 'i'. Això és tota una filosofia de vida i un quadre psicològic, si molt m'espentes". I somriu, una altra vegada encara, la Marta: "Per completar la frase només caldria fer: 'Jo parlo català, però sóc aragonès... i ho porto com puc'. "És que ha pesat molt –recorda Carme Mesalles– la idea repetida: 'estem a Aragó, com hem de parlar una cosa diferent?'" I Josep

Les cigonyes al campanar de Saldí.

RAFA GIL

A dalt, els cinc components de la tertúlia oberta a la plaça de Saidí que acull Fransuà, Felipa, Paulico, Eladio i lo Roig de Penya. A sota, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Marta Canales, Josep San Martín, Carme Mesalles i Josep Antoni Chauvell.

San Martín, finalment: “Han volgut fer de la llengua un problema, no una riquesa”. Canales rebla el clau: “Sí: són tan globals i tan exteriors. Però, i els d’astí, què?”.

A l’assellada plaça de Saidí (Baix Cinca), sota la vigilància més o menys desmenjada de les cigonyes que habiten el campanar, les coses es prenen amb bones dosis d’humor i pragmatisme: Fransuà, Felipa, Paulico, Eladio i lo Roig de Penya, que així és com els coneixerà qualsevol que s’acosti a preguntar, fan tertúlia. I tenen clar on els queda més a prop de veure, la seva Mare de Déu de Saidí que, dit sigui de passada, “és de les més importants que hi ha” a la col·lecció: “A Lleida”. A més, hi ha un fet inqüestionable: “L’any mil vuit-cents setanta i tants, lo mossèn de Saidí la va vendre a lo

bisbe de Lleida: si l’hi va vendre i l’ha cobrada, ja està”.

Però, pregunten, retòricament, “què els crea, els enfrontaments? Els polítics. Tots. Per benefici propi”. Ben mirat, l’embolic, expliquen entre uns i altres, “ja va venir de separar-les, les parròquies, que pertanyien a Lleida, les de parla catalana. Una cosa que havia estat de tota la vida ara ho separen i creen lo problema aquest”. Perquè, raonen, “que mos han demanat permís, a natros, per dir si volem lo bisbe de Barbastro o de Lleida?” I contenen, per exemple, que el mossèn que tenien abans, que era de Montsó, no va voler donar la comunió a dos xiquets perquè el seu pare havia fet un article contra la segregació de les parròquies. Que per què s’hi encaboten tant, a Saragossa, amb això dels béns? Primer, perquè “tots los pobles de la

Franja tirem més a Catalunya que a l’Aragó”, que “quan ve un rector que és català no passa res, però quan vénen los aragonesos clàssics, xoquen molt amb la cultura de Saidí”. I perquè hi ha la reticència i les històries “de quan anàvem a jugar a futbol als pobles” i tot era sentir-se cridar “polacos”; d’aquell d’Alcarràs que fa “verdura ecològica” i no podia vendre “ni un enciam” a Saragossa fins que va arrendar una finca a Saidí per poder constituir “una societat aragonesa”; dels que van obrir botiga a Saragossa i feien callar els amics que els visitaven perquè els clients no sentissin parlar en català, que se n’anirien. I etcètera.

“Saps lo que deia el pare? –pregunta un, de cop—. Que de dalt no en baixa res bo: a dalt només trobaràs cerç”. I assenten tots, de seguida: “I pagos”.